

Αλκης Ράφτης

Ο ελληνικός χορός και η Δόρα Στράτου.

Καθημερινή 7 Ημέρες. Αθήνα, 1999.

Ο παραδοσιακός χορός δεν θα μπορούσε να δεχτεί ισχυρότερο χτύπημα από αυτό της δεκαετίας του 1940. Πώς να γίνουν πανηγύρια μέσα στην Κατοχή και τον Εμφύλιο, πώς να γίνουν γάμοι και γλέντια με όργανα; Η φτώχεια και η κακομοιριά, οι στρατευμένοι και οι φευγάτοι, η ανασφάλεια και η καχυποψία, οι πληγές στις ψυχές και στον γύρω χώρο έκοβαν κάθε διάθεση για χορό. Μόνο το δημοτικό τραγούδι κρατήθηκε, αλλά σε στενό κύκλο, σαν ξέσπασμα και βάλσαμο, και μάλιστα αναζωογονήθηκε με νέες συνθέσεις.

Τα χρόνια του '50 η μπόρα έχει περάσει, το σύνθημα είναι "ανοικοδόμηση". Δεν πρόκειται όμως για ανοικοδόμηση ούτε για αναζωογόνηση των κατεστραμμένων και εγκαταλειμμένων χωριών. Πρόκειται για "οικοδόμηση" στις πόλεις, ώστε να στεγαστεί ο πολλαπλάσιος τώρα πληθυσμός τους που έχει εισρεύσει από τα χωριά. Τα πανηγύρια υποτονικά, οι γάμοι λιγοστοί και στερημένοι, ακόμα και στις πόλεις, όπου το βιοτικό επίπεδο αρχίζει να ανεβαίνει.

Ο κόσμος έχει στραφεί στη νέα μουσική, μίμηση της ευρωπαϊκής και της αμερικάνικης, μακριά από τις φυσικές κλίμακες της παραδοσιακής. Θέλει με κάθε τρόπο να ξεχάσει το χωριό, για να μπορέσει να ριζώσει στην πόλη. Μιλάει γι αυτό με τα χειρότερα λόγια για να το απωθήσει, το συνδέει με τη χωριατιά για να δείξει ότι αυτός είναι τώρα πρωτεγουσιάνος. Οι νέοι περνούν από το βαλς και το ταγκό στο τσα-τσα-τσα, τη ρούμπα και το μάμπο, χορούς των μεγάλων. Το επόμενο βήμα είναι να έχουν τους δικούς τους χορούς: το ροκ και το μπλουζ. Τα οικογενειακά γλεντάκια, τα χορευτικά κέντρα και οι χοροεσπερίδες ατονούν - τα πάρτυ είναι τώρα στο κέντρο της χορευτικής έκφρασης.

Ο δημοτικός χορός υποχωρεί ραγδαία στα χωριά, όπου τα γραμμόφωνα είχαν φέρει τους δίσκους 78 στροφών προπολεμικά. Τώρα στα λίγα χωριά που έχουν ηλεκτρικό ρεύμα εμφανίζονται τα πικάπ με δίσκους 45 στροφών. Οι γέροι που απέμειναν δεν τολμούν πια να κοροϊδέψουν τους νέους που έρχονται από την πόλη για διακοπές όταν χορεύουν τους "αγκαλιαστούς" - οι κυκλικοί παραδοσιακοί χοροί είναι μέρος της χωριατιάς που πρέπει να ξεχαστεί.

Το συγκρότημα του Λυκείου των Ελληνίδων παρουσιάζει ελληνικούς χορούς τις εθνικές εορτές στο στάδιο. Κοπέλες των καλών οικογενειών χορεύουν ανάλαφρα "αρχαίους" χορούς ντυμένες με εσθήτες, ή "εθνικούς" χορούς, δηλαδή μερικά διασκευασμένα συρτά με φορεσιές Αμαλίας και μουσική παιγμένη στο πιάνο. Ακόμα όμως και μ' αυτή την εξευγενισμένη (διάβαζε αστικοποιημένη) μορφή, ο χορός και η μουσική του χωριού δεν συγκινούν κανέναν.

Το 1952 έρχεται στην Αθήνα το κρατικό συγκρότημα λαϊκών χορών της Γιουγκοσλαβίας. Τέτοια συγκροτήματα είχαν ιδρύσει όλες οι σοσιαλιστικές χώρες, ακολουθώντας το παράδειγμα της Σοβιετικής Ένωσης, όπου ο Ιγκορ Μωυσέγιεφ είχε δημιουργήσει ένα νέο χορευτικό είδος. Μέχρι τότε οι χοροί χαρακτήρ ήταν απλά ντιβερτισμάν που παρεμβάλλονταν μέσα στις χορογραφίες των μπαλέτων για να δώσουν κάποιο εξωτικό χρώμα. Ο Μωυσέγιεφ είχε καταφέρει να τους κάνει αυτόνομο θέαμα ήδη από τη δεκαετία του '30.

Για τους Αθηναίους είναι μια αποκάλυψη - δεν είχαν ποτέ φανταστεί ότι οι περιφρονημένοι χοροί των πανηγυριών θα μπορούσαν να μεταπλαστούν σε ένα φαντασμαγορικό θέμα επί σκηνής. Ο Γεώργιος Μέγας, καθηγητής της Λαογραφίας στο Πανεπιστήμιο, δημοσιεύει ένα άρθρο προτείνοντας την ίδρυση ενός παρόμοιου συγκροτήματος και στην Ελλάδα. Η Δόρα Στράτου άρπαξε την ιδέα και ζήτησε τη βοήθεια της κυβέρνησης, όπου είχε πολλές γνωριμίες σαν κόρη πρώην πρωθυπουργού.

Είχε αποκτήσει πείρα στα διοικητικά θέματα ενός θεάτρου βοηθώντας τον Κάρολο Κουν να ιδρύσει το Θέατρο Τέχνης. Είχε φιλίες με όλους τους ανερχόμενους τότε καλλιτέχνες της μεταπολεμικής γενιάς που έγιναν κατόπιν διάσημοι. Έχοντας ζήσει χρόνια στο εξωτερικό είχε εξοικειωθεί με τα νέα

ρεύματα. Και το σπουδαιότερο: μη όντας χορογράφος ούτε λαογράφος η ίδια, δεν είχε τις δικές της δημιουργίες για το χορό ή για την παράδοση να προβάλλει, διέθετε όμως το χάρισμα να παίρνει από τους άλλους ό,τι καλύτερο είχαν να δώσουν. Αμέτρητοι και εκλεκτοί φίλοι έδιναν τη γνώμη τους αλλά εκείνη διάλεγε τι θα κάνει με τα δικά της κριτήρια.

Ο Γιάννης Τσαρούχης έφτιαξε τα πρώτα της κοστούμια με κεντήματα ζωγραφισμένα από τον ίδιο, που φυλάσσονται σήμερα στην ιματιοθήκη του θεάτρου. Ο Σπύρος Βασιλείου σχεδίασε το σκηνικό που ακόμα κοσμεί το Θέατρο Φιλοπάππου. Η Αγγελική Χατζημιχάλη συμβούλεψε να αγοραστούν αυθεντικές φορεσιές από τα χωριά, κι η Στράτου έστειλε τους γυρολόγους να τα μαζέψουν. Ο μετέπειτα καθηγητής Δημήτριος Λουκάτος, πρύτανης σήμερα των ελλήνων λαογράφων, την καθοδηγούσε σε λαογραφικά θέματα. Ο Σίμων Καράς ήταν δίπλα της όταν έφερνε στην Αθήνα συγκροτήματα χωρικών, ενώ ο Φοίβος Ανωγειανάκης τη συνόδευε στις μουσικές αναζητήσεις στα χωριά. Ο Οδυσσέας Ελύτης, ο Γιάννης Μόραλης, ο Νέστορας Μάτσας, ο Αλέκος Λιδωρίκης, ο Δημήτρης Χορν, η Τζίνα Μπαχάουερ, ο Δημήτρης Μητρόπουλος και αμέτρητοι άλλοι έδιναν την πολύτιμη γνώμη τους.

Το πρώτο κατόρθωμα της Στράτου ήταν ότι έστησε αυτό το συγκρότημα, κάτι τέτοιο όμως είχε γίνει κι αλλού. Το δεύτερο κατόρθωμα ήταν πως έκανε τη μεγάλη στροφή, μακριά από τις στυλιζαρισμένες χορογραφίες που επικρατούσαν τότε και που συνηθίζονται μέχρι τώρα στο εξωτερικό. Σ' αυτό τη συμβούλεψε ο πολωνός καθηγητής της ανθρωπολογίας του χορού Ρόντερικ Λάγκε. Την έπεισε να αποφύγει κάθε αλλοίωση στο χορό, τη μουσική και τη φορεσιά. Έτσι το συγκρότημα δημιούργησε μια νέα σχολή στη σκηνική παρουσίαση του παραδοσιακού χορού, μια σχολή που επικράτησε τελικά στην Ελλάδα.

Επί 40 ολόκληρα χρόνια το συγκρότημα της Δόρας Στράτου ήταν το προπύργιο της σχολής της πιστότητας σε ολόκληρο τον κόσμο, μια νησίδα αυθεντικότητας μέσα στον ωκεανό της παραποίησης που κατέκλυζε την υφήλιο με χορογράφους που αντέγραφαν τον Μωυσέγιεφ. Μόνο μετά την πτώση του σοσιαλισμού και την υποχώρηση των αντίστοιχων κρατικών συγκροτημάτων άρχισε να γίνεται φανερό διεθνώς ότι οι χοροί που

παρουσίαζαν τόσες δεκαετίες ελάχιστη σχέση είχαν με τους χορούς των αντίστοιχων λαών.

Η Στράτου δεν είδε την παγκόσμια δικαίωσή της - είχε πεθάνει μερικά χρόνια πριν. Πρόλαβε όμως να δει το συγκρότημά της να θριαμβεύει σε περιοδείες σε ολόκληρο τον κόσμο, να δεχθεί τη μεγαλύτερη διεθνή διάκριση, το Παγκόσμιο Βραβείο Θεάτρου, να βραβευθεί από την Ακαδημία Αθηνών και να χειροκροτηθεί από 2,5 εκατομμύρια θεατές.

Σήμερα το θέατρό της εξακολουθεί να είναι μοναδικό στον κόσμο, όχι μόνο για το θέαμα που παρουσιάζει κάθε βράδυ το καλοκαίρι στο Λόφο Φιλοπάππου. Προσφέρει εκπαίδευση σε χορευτές και δάσκαλους χορού, διαξάγει επιστημονική έρευνα, εκδίδει βιβλία, δίσκους και CD-ROM, διαθέτει τη μεγαλύτερη συλλογή φορεσιών και κοσμημάτων, και βοηθάει τα χιλιάδες ελληνικά χορευτικά συγκροτήματα που δημιουργήθηκαν στο μεταξύ ακολουθώντας το παράδειγμά του.

Αλκης Ράφτης

Ο ελληνικός χορός και η Δώρα Στράτου

Του Αλκη Ράφτη

ΤΟ 1952 ΕΡΧΕΤΑΙ στην Αθήνα το κρατικό συγκρότημα λαϊκών χορών της Γιουγκοσλαβίας. Τέτοια συγκροτήματα είχαν ιδρύσει όλες οι σοσιαλιστικές χώρες, ακολουθώντας το παράδειγμα της Σοβιετικής Ένωσης, όπου ο Γγκόρ Μουσέγκεφ είχε δημιουργήσει ένα νέο χορευτικό είδος. Μέχρι τότε οι χοροί καρακτέο ήταν απλά ντιβεστισιόν, που παρριβόλλονταν μέσα στις χορογραφίες των μελετών για να δώσουν κάποιον εξωτικό χρώμα. Ο Μουσέγκεφ είχε καταφέρει να τους κάνει αυτόνομο θέαμα ήδη από τη δεκαετία του '30.

Για τους Αθηναίους είναι μια αποκαλυψή - δεν είχαν ποτέ φανταστεί ότι οι περιφρονημένοι χοροί των πανηγυριών θα μπορούσαν να μεταπλαστούν σε ένα φαντασμαγορικό θέμα επί σκηνής. Ο Γεώργιος Μέγας, καθηγητής της Λαογραφίας στο Πανεπιστήμιο, προτείνει την ίδρυση ενός παρόμοιου συγκροτήματος στην Ελλάδα. Η Δώρα Στράτου άρπαξε την ιδέα και ζήτησε τη βοήθεια της καθ'ηγήτριας, όπου είχε πολλές γνωριμίες σαν κόρη πρώην πρωθυπουργού.

Είχε αποκτήσει πείρα στα διοικητικά θέματα ενός θεάτρου, βοηθώντας τον Κουν να ιδρύσει το Θέατρο Τέχνης. Είχε φίλιες με όλους τους ανρχόμενους τότε καλλιτέχνες της μεταπολεμικής γενιάς, που έγιναν κατόπιν διάσημοι. Εχοντας ζήσει χρόνια στο εξωτερικό είχε εξοικειωθεί με τα νέα ρεύματα. Και το σπουδαιότερο: μη όντας χορογράφος ούτε λαογράφος η ίδια, δεν είχε να προβάλλει τις δικές της δημιουργίες για τον χορό ή για την παράδοση, διότι οι, όμως, το χάρισμα να παίρνει από τους άλλους ό,τι καλύτερο είχαν να δώσουν. Αρέτιστα και εκλεκτοί φίλοι έδιναν τη γνώμη τους, αλλά εκείνη διάλεγε τι θα κάνει με τα δικά της κατάρτια.

Ο Γ. Τσαρούχης έφτιαξε τα πρώτα της κοστούμια με κεντήματα ζωγραφισμένα από τον ίδιο, μεγάλης αξίας ση-

Η Δώρα Στράτου (1903-1988) προλογίζει τον χορό της «μπούλας» στο Θέατρο του Λόφου του Φιλοπάππου τον Αύγουστο του 1975 (σκίτσο Ελλην Σολομνίνιδου-Μπαλάνου).

μερα. Ο Σ. Βασιλείου σχεδίασε το σκηνοτικό, που αείμα κοσμεί το Θέατρο Φιλοπάππου. Όταν η Αγγελική Χατζημυζήλη συμβούλεψε να αγοραστούν αυθεντικές φορεσιές από τα χωριά, η Στράτου έστειλε τους γυρολόγους να τα μαζέψουν. Ο καθηγητής Δημήτριος Λουκάτος την καθοδηγούσε σε λαογραφικά θέματα. Ο Σίμων Καραός ήταν δίπλα της, όταν έφερνε στην Αθήνα ομάδες χωριτών, ενώ ο Φοίβος Ανυγειανάκης τη συνόδευε στις μουσικές αναζητήσεις στα χωριά. Ο Ελύτης, ο Μόραλης, ο Μάτσας, ο Λιδωρίκης, ο Χορν, η Τζίνα Μπαχάουερ, ο Μητρόπουλος και αμέτρητοι άλλοι έδιναν την πολύτιμη γνώμη τους.

Το πρώτο κατόρθωμα της Στράτου ήταν ότι έστησε αυτό το συγκρότημα - κάτι τέτοιο, όμως, είχε γίνει κι αλλού. Το δεύτερο κατόρθωμά ήταν πως έκανε τη μεγάλη στρωφή, μακριά από τις υπολιτισμημένες χορογραφίες που κυριαρχούσαν τότε στην Ελλάδα, και επικρατούν ακόμη στο εξωτερικό. Σ' αυτό τη συμβούλεψε ο Πολωνός καθηγητής της ανθρωπολογίας του χορού Ρόντερικ Λάγγε. Την έπεισε να αποφύγει κάθε αλλοίωση στο χορό, τη μουσική και τη φορεσιά. Έτσι, το συγκρότημα δημιούργησε μια νέα σχολή στη σκηνική παρουσίαση του παραδοσιακού χο-

ρού, μια σχολή που επικράτησε τελικά στην Ελλάδα.

Επί 40 ολόκληρα χρόνια το συγκρότημα της Δώρας Στράτου θα σταθεί σαν το πρότυπο της σχολής της πιστότητας διεθνώς, μια νησίδα αυθεντικότητας μέσα στον ωκεανό της παραποίησης που κατέκλυζε την υφήλιο. Η Στράτου δεν είδε την παραγωγή δικαιώσής της - είχε πεθάνει μερικά χρόνια πριν. Προόλαβε, όμως, να δει το συγκρότημά της να βραβεύεται σε περιόδους από ΗΠΑ μέχρι Ινδίες, να δεχθεί τη μεγαλύτερη διεθνή διάκριση, το Παγκόσμιο Βραβείο Θεάτρου, να βραβευθεί από την Ακαδημία Αθηνών και να χειροκρατηθεί από 2,5 εκατομμύρια θεατές.

Σήμερα, το θέατρό της εξακολουθεί να είναι μοναδικό στον κόσμο, όχι μόνο για το θέαμα που παρουσιάζει το καλοκαίρι στον Λόφο Φιλοπάππου. Προσφέρει εκπαίδευση σε χορευτές και δάσκαλους χορού, διεξάγει επιστημονική έρευνα, εκδίδει κάμπολλα βιβλία, δίσκους και CD-ROM, διαθέτει τη μεγαλύτερη συλλογή φορεσιών και κοσμημάτων, και αποτελεί το κέντρο πληροφοριών για τους ιδιώτες και τα χιλιάδες ελληνικά χορευτικά συγκροτήματα που δημιουργήθηκαν στο μεταξυ, ακολουθώντας το παράδειγμά του.

